

MEĐUNARODNI "OKRUGLI STOL" O STANJU, ZAŠTITI I OBNOVI ARHIVA U VRIJEME PRIRODNIH NESREĆA, PRIJE I NAKON RATOVA, TE O DOSTUPNOSTI DOKUMENATA

Ankara, 27. do 29. listopada 2000.

Na inicijativu Pakta o sigurnosti zemalja jugoistočne Europe, među ostalim akcijama pokrenuto je i održavanje savjetovanja "Međunarodni okrugli stol o stanju, zaštiti i obnovi arhiva u vrijeme prirodnih nesreća, prije i nakon ratova, te o dostupnosti dokumenata". Republika Turska, posebno njena Glavna uprava Državnih arhiva, koja djeluje u sklopu predsjedništva vlade, preuzela je na sebe organiziranje takvog skupa, koji je održan u Ankari od 27. do 29. listopada 2000. godine.

Na skup su pozvane i pozivu su se odazvale skoro sve zemlje jugoistočne Europe, osim SR Jugoslavije i Makedonije. U radu savjetovanja sudjelovali su predstavnici Mađarske, Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Rumunjske, Bugarske, Albanije, Grčke i Turske, a od strane međunarodne zajednice, predstavnik UNESCO-a. Iznesena su sljedeća izlaganja.

Yusuf Sarinay, ravnatelj Glavne uprave Državnih arhiva pri predsjedništvu vlade, imao je uvodno izlaganje s istoimenim naslovom Savjetovanja (*Condition, Protection, Restoration of Archives During Natural Disasters, Before and After Wars, and Access to Documents*), u kojem je iznio glavne razloge i potrebe održavanja ove međunarodne konferencije. Iznio je također i neke od uzroka prirodnih katastrofa i ratova u ovoj regiji u posljednjih sto godina, a naročito nakon raspada SFRJ, uništenja i oštećenja arhivskoga gradiva, kao važnog kulturnog i dokumentarnog naslijeđa te baštine naroda na ovim prostorima. Istaknuo je, između ostaloga, naslijeđe zajedničke arhivske baštine onih zemalja i naroda koji su djelovali i živjeli na području nekadašnjeg Osmanskog Carstva, a koje se arhivsko gradivo sada nalazi i čuva u Osmanskom arhivu u Istanbulu. U ovom arhivu restauratori i arhivisti čine velike napore na obnovi i restauriranju arhivskoga gradiva oštećenoga kroz vjekove, ali i u navedenim katastrofama. Nastoji se također ovo vrijedno gradivo učiniti pristupačnim brojnim međunarodnim i domaćim korisnicima, pa i u smislu mikrosnimanja, pri čemu se, kako sami naglašavaju, susreću s velikim teškoćama zbog, za sada, zastarjele opreme.

Axel Plathe, predstavnik UNESCO-a izložio je "Program UNESCO-a u slučaju nesreće, za zaštitu vitalnih zapisa u ratnim sukobima" (*UNESCO's Emergency Programme for Safeguarding of Vital Records in the Case of Armed Conflicts*). Ovaj sustavni pregled postupaka i mjera zaštite arhivskoga gradiva u slučaju ratnih sukoba, A. Plathe donosi na temelju dosadašnjih radova od XXXI. međunarodne konferencije "Okruglog stola" MAV-a u Washingtonu 1995. do imenovanja povjerenstva ili radne skupine za izradu Programa UNESCO-a za slučaj iznenadne nesreće ili ka-

tastrofe te za zaštitu vitalnih zapisa u vrijeme ratnih sukoba. Radna grupa bila je formirana 1997, a tekst spomenutog Programa objavljen je 1998. U tekstu su, među ostalim, objavljene i mjere za zaštitu koje su na konkretnim primjerima svojih nacionalnih programa za zaštitu vitalnih dokumenata ili zapisa izradile tri zemlje: Gambia u Africi, Kostarika u Srednjoj Americi te Hrvatska u Europi. Sve tri su male zemlje u "nestabilnom" okruženju ili su, kao Hrvatska, upravo prošle kroz razdoblje ratnih sukoba u kojima je trebalo zaštititi arhivsko gradivo, zgrade državnih arhiva posebno, a prije svega tzv. gradivo "vitalnih zapisa". Po definiciji to je ono arhivsko gradivo koje je neophodno potrebno za nastavak redovnog poslovanja jedne ustanove, ali i cijele države. Dakle, to je i gradivo pismohrana neophodno za poslovanje uprave, sudstva i drugih resora administracije jedne države, kao i najvrednije povijesno gradivo koje je dokaz identiteta i kulturnog naslijeđa jedne zemlje i njenog naroda.

U ovom UNESCO-ovom Programu podržanom od MAV-a koji je bio i zadužen za njegovu izradu, trebalo je obuhvatiti sve najvažnije aspekte zaštite vitalnog dijela arhivskoga gradiva, koje po međunarodnim procjenama iznosi oko 4% ukupnoga gradiva državnih arhiva i najvažnijih pismohrana administracije jedne države. Smatra se, dakle, da nije realno predvidivo stvarno zaštititi veći postotak, bez obzira da li se radi o evakuaciji – prijenosu gradiva na sigurnija mjesta, ako je to uopće moguće u ratnim zbivanjima ili o zadržavanju gradiva *in situ* – u onoj zgradi u kojoj je i u normalnim uvjetima zaštićeno i osigurano pod pojačanim mjerama tehničke zaštite i u najsigurnijem dijelu zgrade. U okviru takvog programa zaštite, svaka zemlja te svaka ustanova u državnoj administraciji, a posebno svaki državni arhiv, moraju imati za svoje područje djelovanja točno razrađen plan i program rada za zaštitu vitalnih zapisa u slučaju ratnih sukoba, kao i za slučaj drugih katastrofa ili nesreća (požar, poplava, krađa, teroristički napad, prekid energetskog sustava i sl.). Za takve slučajeve razrađeni su i objavljeni na nacionalnoj kao i na međunarodnoj razini stručni vodiči i drugi priručnici za postupanje u slučaju ratnih sukoba i drugih nesreća. Među ostalim to spominje u svom izlaganju i A. Plathe, pa posebno naglašava i rad međunarodne zajednice novijeg datuma, kao "Plavi štit" – međunarodnu organizaciju za zaštitu kulturnog naslijeđa, kulturnih i drugih spomenika, kulturne baštine jedne države i naroda te arhivskoga gradiva. "Plavi štit" (*Blue Shield*) djeluje u zajednici s drugim međunarodnim organizacijama za zaštitu bibliotečne i muzejske baštine (IFLA, ICOM i dr.). A. Plathe u svojoj studiji iscrpno iznosi sve značajke ovog Programa za zaštitu vitalnih zapisa u ratnim sukobima, od arhivskih zgrada i spremišta do procjene opasnosti, tipova evakuacije te školovanja kadrova za zaštitu gradiva u arhivima.

Gabriella Albrecht-Kunszeri, voditeljica Odjela za zaštitu Mađarskog državnog arhiva, pokazala je na zornim primjerima stradanja, oštećenja i uništavanje vrijednog arhivskoga gradiva ovog arhiva u II. svjetskom ratu, kada je stradalo preko

3.500 d.m. gradiva te ponovno u sukobima 1956, kada je u zgradi Mađarskog državnog arhiva stradalo preko 8.000 d.m. gradiva, uz ponovno teško oštećenje same zgrade arhiva. Iznijela je i podatke o velikoj akciji na restauraciji oštećenoga gradiva, koja se i nadalje provodi.

Shaban Sinani, glavni ravnatelj Arhiva Republike Albanije, izložio je teškoće zbog brojnih oštećenja i uništavanja arhivskoga gradiva državnih arhiva u Albaniji nastalih u vrijeme tranzicije iz socijalističkog razdoblja u sadašnji društveni sustav (*Albanian Archives in the Transition Period*).

Miljenko Pandžić, pomoćnik ravnatelja Hrvatskoga državnog arhiva pokazao je nizom snimaka uništene i oštećene arhivske zgrade Državnih arhiva u Dubrovniku, Osijeku, Slavonskom Brodu i Zagrebu, te spremišta u Petrinji tijekom Domovinskoga rata u Hrvatskoj.

Ekaterina Bekaroglu-Exadaktylou, ravnateljica Središnjeg državnog arhiva Grčke, prikazala je stanje zaštite arhivskoga gradiva u tom arhivu (*Condition of Protection of Archive Materials in the State General Archives of Greece*). Ravnateljica Službe za restauraciju Državnog arhiva Rumunjske, prikazala je metode restauriranja srednjovjekovnog arhivskoga gradiva nastalog u kneževinama Rumunjske (*Methods of Restoration for Medieval Documents Created in the Romanian Principalities*).

Vladimir Sunčić iz Arhiva Republike Slovenije, prikazao je planove i mjere zaštite arhivskoga gradiva i arhiva u Sloveniji u slučaju prirodnih nesreća, prije i nakon ratnih sukoba (*Archives' Plans and Measures in the Case of Natural Disasters, Before and After Wars*).

Ventsislav Velchev, potpredsjednik Općeg odjela Bugarskog državnog arhiva, iznio je opće aspekte regionalne suradnje arhiva na području zaštite kulturne i povijesne baštine "na početku novog milenija" (*Aspects of Regional Cooperation in the Field of Preservation of Cultural and Historical Heritage at the Beginning of the New Millenium*).

Matko Kovačević, glavni ravnatelj Državnog arhiva Bosne i Hercegovine, iznio je u svojem izlaganju neke pojedinosti o uništavanju arhivskoga gradiva, posebno orijentalnih rukopisa Orijentalnoga instituta u Sarajevu tijekom rata od 1992. do 1995. te iskustva na obnovi arhivske službe u Bosni i Hercegovini nakon završetka ratnih razaranja (*War Destruction 1992-1995 and Our Experience on Revitalization of Archival Service of Bosnia and Herzegovina*).

Na kraju ovoga skupa otvorena je i rasprava, posebno o zaključcima odnosno preporukama Konferencije za koje je Josip Kolanović, ravnatelj Hrvatskoga državnog arhiva, predložio dopune, koje su i prihvaćene od strane sudionika. Time su donesene Preporuke (*Recommendations*) u 11 točaka:

1. Spominje se Haška konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju ratnih sukoba iz 1954. te njezin 2. protokol donesen 1999.
2. Naglašava se važnost UNESCO-ove akcije pod nazivom "Pamćenje svijeta, program za zaštitu i dostupnost svjetskoj pisanoj baštini" (*Memory of the World*).
3. Naglašava se uloga Međunarodnog arhivskog vijeća (ICA) na izradi standarda i smjernica za zaštitu i dostupnost arhivskoga gradiva.
4. Potiču se aktivnosti Međunarodnog odbora "plavoga štita" (*International Committee of the Blue Shield – ICBS*) na zaštiti svjetske kulturne baštine.
5. Prihvaća se Preporuka br. R (2000) 13, Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama za "Europski pristup dostupnosti arhivskom gradivu" (*European Policy on Access to Archives*).
6. Preporuča se vladama da poduzmu sve potrebne mjere na zaštiti arhivskoga gradiva u slučajevima prirodnih nesreća i onih izazvanih ljudskim faktorom, kao i u slučaju ratnih sukoba.
7. Vladama se preporučuju posebne mjere za zaštitu arhiva i to:
  - a) da se izrade planovi za zaštitu arhiva u prirodnim i od ljudi izazvanim katastrofama u okvirima nacionalnih zakonodavstava,
  - b) da se u te planove uključi i obrazovanje vojnog osoblja,
  - c) da se postojeće arhivske zgrade adaptiraju te da se planiraju nove arhivske zgrade u skladu sa zaštitom arhivskoga gradiva u slučaju prirodnih i od ljudi izazvanih nesreća,
  - d) da se pojačaju mjere očuvanja i zaštite arhivskoga gradiva, posebno obnove dokumenata, koristeći se u najvećoj mjeri novim tehnologijama.
8. Da se potiču vlade na sklapanje sporazuma o bilateralnoj kulturnoj suradnji u duhu Haške konvencije, radi uzajamne zaštite arhivskih i bibliotečnih ustanova od agresije.
9. Preporučuje se da međunarodna suradnja uključuje:
  - a) da se omoguće međunarodni odgovori na prijetnje i da se pritekne u pomoć ugroženim arhivima,
  - b) da se arhivskim ustanovama pomogne u obnovi nakon prirodnih i od ljudi izazvanih nesreća,
  - c) da se dobiju kopije oštećenog i uništenog arhivskog gradiva koje je moguće pronaći u drugim zemljama.
10. Da se preporučí predstavnicima svih zemalja sudionica na ovom Savjetovanju, a koje posjeduju vrijedno gradivo Otomanskih arhiva, da osiguraju razmjenu arhivskih obavijesnih pomagala i kopija dokumenata u okviru svojih nacionalnih zakonodavstava.

11. Poziva se Glavna uprava Državnih arhiva Republike Turske, da proslijedi ove Preporuke svim zemljama članicama Pakta o stabilnosti jugoistočne Europe, kao i svim zainteresiranim međunarodnim tijelima.

Donošenjem i prihvaćanjem ovih Preporuka završeno je Savjetovanje u Ankaru. Nakon završetka Savjetovanja potpisani su i protokoli o bilateralnoj suradnji između ravnatelja Državnih arhiva Republike Bugarske i Republike Turske, kao i između ravnatelja Hrvatskog državnog arhiva i glavnog ravnatelja Državnog arhiva Republike Turske. Protokoli utvrđuju suradnju na osnovi reciprociteta na području razmjene arhivskih obavijesnih pomagala, mikrofilmova arhivskoga gradiva, stručnjaka i dr.

Miljenko Pandžić